

ДМИТРО ЯКОВИЧ ПЕТРИНА

20 червня 2006 р. раптово зупинилось серце видатного математика академіка НАН України Дмитра Яковича Петрини.

Д.Я. Петрина народився 23 березня 1934 р. у селі Торгановичі Старосамбірського району Львівської області, в селянській сім'ї. У 1951 р. вступив до Львівського державного університету ім. Івана Франка на механіко-математичний факультет, який закінчив у 1956 р., отримавши спеціальність механіка. Після закінчення в 1959 р. аспірантури при Інституті математики АН УРСР його залишили на роботі в цьому інституті спочатку на посаді молодшого, а з 1963 р. — старшого наукового співробітника. У 1966 р. Д.Я. Петрина був переведений до Інституту теоретичної фізики АН УРСР, де працював старшим науковим співробітником, згодом — завідувачем лабораторії. З 1978 р. він очолив створений ним в інституті відділ статистичної механіки. У зв'язку з переведенням відділу статистичної механіки з Інституту теоретичної фізики до Інституту математики з 1986 р. Дмитро Якович був прийнятий на посаду завідувача наукового відділу математичних методів у статистичній механіці Інституту математики АН УРСР, де й продовжував працювати до останнього дня. Тут у 1961 р. захистив кандидатську, а у 1969 р. — докторську дисертацію. 1981 року Дмитру Яковичу було присвоєно вчене звання професора кафедри теоретичної фізики Київського університету ім. Т.Г. Шевченка. У 1988 р. його обрали членом-кореспондентом АН УРСР, а у травні 2006 р. — дійсним членом НАН України.

Науковий здобуток академіка Д.Я. Петрини налічує понад 170 праць, серед яких 6 монографічних оглядів і 8 монографій, широко відомих у світі. Свою 9-ту монографію він завершив, але не встиг побачити її виходу друком. Праці вченого відзначено Державною премією України в галузі науки і техніки (2001), преміями Президії АН УРСР ім. М.М. Крилова та Президії НАН України ім. М.М. Боголюбова.

Академік Д.Я. Петрина був яскравим представником школи Боголюбова—Парасюка з математичної фізики. Він збагатив науку видатними результатами першорядного значення в галузі квантової теорії поля, класичної і квантової статистичної механіки і теорії граничних задач у ділянках зі складною структурою. Серед них всесвітньо відома теорема Боголюбова—Петрини—Хацета про існування термодинамічної границі рівноважних станів статистичних систем, на основі якої наприкінці ХХ ст. розвивалася сучасна математична статистична механіка. Класична теорема Петрини про неможливість існування нелокальної квантової теорії поля з додатнім спектром енергії імпульсу визначила напрям розвитку квантової теорії поля на значний період. Ученим сформульовано та досліджено рівняння для коефіцієнтних функцій матриці розсіювання квантової теорії поля, йому належать класичні результати з вивчення спектрів модельних гамільтоніанів теорії надпровідності й надплинності у введених ним просторах трансляційно-інваріантних функцій. У циклі недавніх робіт він відкрив нове відгалуження спектра гамільтоніана теорії надпровідності, що стало значною несподіванкою для дослідників у цій галузі.

В останні дні свого життя Дмитро Якович працював над новою монографією, в якій розвивав ці актуальні питання. З його робіт початку 70-х років ХХ ст. бере витoki математична теорія нерівноважних статистичних систем. На піонерських працях ученого у цій галузі була побудована теорія ланцюжків рівнянь Боголюбова нескінченних динамічних систем та вперше

доведено існування термодинамічної границі для нерівноважних станів. Йому вдалося розв'язати фундаментальну проблему обґрунтування виводу кінетичного рівняння Больцмана, яке дуже широко використовують останнім часом не лише під час дослідження газів, плазми, конденсованих станів багаточастинкових систем, а й для опису різноманітних еволюційних процесів у сучасних технологіях. Його життя обірвалось у момент, коли він був сповнений творчих планів, нових ідей, інтенсивно працював, з оптимізмом дивлячись у майбутнє.

Дмитро Якович — не лише визначний учений, а й природжений педагог. Упродовж 30-ти років він викладав у Київському університеті ім. Тараса Шевченка на фізичному та механіко-математичному факультетах, підготував 15 кандидатів і 7 докторів наук. Разом з педагогічними здібностями в ньому гармонійно поєднувалися талант дослідника й організатора. Він був секретарем секції Вченої ради, експертом ВАК при Раді Міністрів СРСР та членом редакційної колегії «Українського математичного журналу». Учений співпрацював з багатьма провідними науковцями різних країн: Росії, Італії, Канади, Австрії, Польщі, Ірландії, Німеччини, Франції, Бельгії, США, Японії, Болгарії, Чехії. Його неодноразово запрошували для участі в роботі міжнародних наукових конференцій і конгресів.

Не всі його мрії здійснилися. Але в серцях учнів та колег Дмитра Яковича навічно залишається світла пам'ять про нього — талановитого вченого, вчителя, непересічну особистість.

**А.Г. Наумовець, В.Г. Бар'яхтар, А.М. Самойленко,
Ю.О. Митропольський, І.О. Луковський, Ю.М. Березанський,
В.О. Марченко, Л.А. Пастур, Є.Я. Хруслов, А.Г. Загородній,
М.Л. Горбачук, В.І. Герасименко.**